

Наумкіна Світлана Михайлівна
Швець Світлана Леонідівна

Роль громадських ініціатив у забезпеченні сталого розвитку місцевого самоврядування в умовах децентралізації

УДК 352.07:321.7

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2026-1.15>

Стаття поширюється на умовах відкритої ліцензії CC BY 4.0

Наумкіна Світлана Михайлівна
доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук
і права
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26,
Одеса, Україна
ORCID: 0000-0002-1125-647X

Швець Світлана Леонідівна
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26,
Одеса, Україна
ORCID: 0000-0002-2886-1537

У статті наведено комплексний теоретичний та практичний аналіз впливу громадських ініціатив на сталий розвиток територіальних громад в Україні протягом періоду 2022–2025 років. У дослідженні наголошується, що в умовах правового режиму воєнного стану традиційна модель муніципального управління зазнала значних трансформацій, змістившись у бік «колаборативного управління» та мережевої взаємодії між місцевою владою та громадськістю.

Зазначено, що соціальна згуртованість та громадянська активність є фундаментальними факторами забезпечення стійкості муніципальної системи. Особлива увага приділяється концепції «3 E» (Економіка, Екологія, Енергетична незалежність) як основі післявоєнного відновлення громад. У дослідженні визначено, що цифрова трансформація (електронна участь) слугує ключовим інструментом соціальної інтеграції, дозволяючи як мешканцям, так і внутрішньо переміщеним особам брати участь у процесах прийняття рішень незалежно від їхнього фізичного місцезнаходження.

Проаналізовано правовий статус громадських рад та їхню роль у моніторингу проектів реконструкції. На основі дослідження нещодавнього українського законодавства та рекомендацій ОЕСР автор доводить, що прозорість місцевого самоврядування безпосередньо корелює з рівнем залучення неурядового сектору. У статті робиться висновок, що перехід від «моделі виживання» до «сталого розвитку» можливий лише завдяки синергії інституційної децентралізації та громадянських ініціатив «знизу вгору». Практичне значення результатів полягає в можливості їх застосування для коригування регіональних стратегій розвитку та вдосконалення нормативно-правової бази участі громадськості в муніципальному управлінні.

Ключові слова: громадянське суспільство, місцеве самоврядування, децентралізація, сталий розвиток, регіон, громадянські (публічні) ініціативи, територіальна громада, муніципальне управління, соціальний капітал, соціальна активність, місцеві стратегії, місцевий розвиток, цифрова демократія, національна безпека.

Вступ. Сучасний етап розвитку української державності характеризується глибокою трансформацією відносин між владою та суспільством. Реформа децентралізації, яка стала однією з найуспішніших в історії незалежної України, натрапила на безпрецедентні виклики, пов'язані з необхідністю забезпечення життєдіяльності громад у критичних умовах. У цьому контексті громадянське суспільство виявило колосальний потенціал самоорганізації, що безпосередньо впливає на сталість місцевого самоврядування. Питання того, як перетворити стихійні громадські ініціативи на системний інструмент сталого розвитку, є критично важливим для наукового дискурсу 2024–2026 років.

Мета статті полягає у комплексному аналізі впливу громадських ініціатив на процеси забезпечення сталого розвитку місцевого самоврядування та розробці рекомендацій щодо оптимізації моделі взаємодії органів влади з інститутами громадянського суспільства в умовах децентралізації.

Науково-дослідні завдання: розкрити теоретико-методологічні засади функціонування громадських ініціатив у системі муніципального управління; проаналізувати стан нормативно-правового

регулювання участі громадян у місцевих справах у 2022–2025 роках; оцінити вплив громадського контролю та проектної діяльності на сталий розвиток територіальних громад; визначити перспективні напрями зміцнення партнерства між самоврядуванням та суспільством у поствоєнний період.

Методи дослідження. У роботі використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів: системний підхід, порівняльно-правовий метод, статистичний метод, метод прогнозування. Так, системний підхід використав для розгляду громади як цілісної екосистеми; порівняльно-правовий метод – для аналізу законодавчих змін; статистичний метод – для оцінки рівня залученості громадян; а також метод прогнозування – для визначення сценаріїв розвитку місцевої демократії.

Результати. Процес реформування публічної влади в Україні став об'єктом пильної уваги науковців, оскільки він відбувається в умовах безпрецедентних безпекових загроз. Сучасна трансформація муніципального права вимагає відходу від класичних адміністративних моделей на користь гнучких механізмів управління територіями [1]. Сталий розвиток громади за таких обставин розгляда-

ється як здатність муніципальної системи зберігати свою функціональність та забезпечувати потреби мешканців через адаптацію інституційних рамок.

Сучасна парадигма місцевого самоврядування в Україні базується на принципах субсидіарності та партисипації. Як зазначають М. Баймуратов та Б. Кофман у своїх дослідженнях, муніципальна влада перестає бути суто адміністративним механізмом, перетворюючись на платформу для реалізації суспільних інтересів [3; 4]. Сталий розвиток громади за таких умов визначається не лише обсягом бюджету, а й якістю «соціального клею» – довіри та залученості мешканців до управління.

Європейський вектор розвитку, обраний Україною, диктує необхідність впровадження принципів субсидіарності та прозорості. Конституційна концепція децентралізації має корелювати з міжнародними стандартами, де громада виступає не лише об'єктом управління, а й первинним суб'єктом прийняття рішень [8; 13]. Це створює підґрунтя для переходу від централізованого розподілу ресурсів до моделі, де місцева ініціатива стає рушійною силою відновлення.

Роль громадських ініціатив у забезпеченні сталого розвитку місцевого самоврядування неможливо переоцінити. Громадянське суспільство в Україні трансформувалося у потужного суб'єкта муніципальної демократії, здатного брати на себе відповідальність за локальний розвиток у кризових ситуаціях [6]. Це особливо помітно в сферах соціального захисту, гуманітарного забезпечення та стратегічного планування.

Одним із ключових інститутів такої взаємодії є громадські ради. Попри їхню важливість, правовий статус цих органів у системі муніципального управління потребує подальшої деталізації, щоб уникнути конфліктів компетенцій та забезпечити реальний вплив громадськості на бюджетну політику громад [7]. Сталість громади забезпечується саме тоді, коли громадський контроль стає системним елементом публічного врядування [5].

Процес децентралізації в Україні протягом 2022–2025 років пройшов шлях від адміністративного розмежування повноважень до формування цілісної системи демократичного врядування на місцях [2]. Важливим етапом стало прийняття оновлених стратегій регіонального розвитку, які враховують безпековий компонент та необхідність інклюзивного відновлення. Сучасна нормативна база створює передумови для реалізації концепції «доброго врядування» (Good Governance), де громадськість є ключовим стейкхолдером.

Особливе значення має Закон України «Про місцеве самоврядування», норми якого у 2023–2024 роках були адаптовані до умов цифрової трансформації. Зокрема, розширення доступу до електронних інструментів участі дозволило залучити до управління ВПО (внутрішньо переміщених

осіб), що стало критично важливим для соціальної інтеграції та стабільності громад. Цифрова стійкість місцевих громад у 2024 році стала не просто технічним питанням, а питанням національної безпеки та соціальної згуртованості, що є для країни одним з головних питань на найближчі роки. Україна має потенціал стати одним з лідерів у сфері цифрової економіки. Війна змінила пріоритети та інструменти соціально-економічного розвитку в умовах сьогодення. Безпека стала першочерговим пріоритетом для України. Це потребує збільшення оборонних витрат, модернізації армії та розвитку системи територіальної оборони. Цифрові технології стали важливим інструментом управління країною в умовах війни [11].

Війна зблизила Україну з Європейським Союзом. Отримання статусу кандидата на членство в ЄС відкриває нові можливості для розвитку країни [4]. Таким чином, війна показала важливість розвитку цифрових технологій. Війна згуртувала українське суспільство та зростила громадянську активність. Це дає шанс для розвитку демократії та будівництва справедливого суспільства.

Важко недооцінити роль громадського контролю у забезпеченні прозорості відновлення зруйнованої війною інфраструктури та економіки. Безумовно, це буде складним завданням, яке потребуватиме об'єднання зусиль усього суспільства. Розвиток стійкості до нових викликів та загроз є необхідною умовою для успішного розвитку України в умовах постійної загрози з боку російської федерації. Війна посилила роль держави в економіці та соціальній сфері, продовжуючи курс на втілення стратегії сталого розвитку, незважаючи на воєнний стан.

Сталий розвиток неможливий без ефективного механізму протидії корупції на місцевому рівні. У 2025 році особливої ваги набули громадські антикорупційні ради та наглядові комісії при органах місцевого самоврядування. За даними звітів провідних аналітичних центрів, громади, де рівень громадського контролю за використанням бюджетних коштів був вищим, демонстрували значно кращу динаміку залучення іноземних інвестицій у проекти відновлення [10].

Це підтверджує гіпотезу про те, що громадянське суспільство виконує функцію «зовнішнього аудитора», що підвищує кредит довіри з боку міжнародних донорів. Сталий розвиток у цьому аспекті розглядається як здатність громади раціонально використовувати ресурси, забезпечуючи потреби нинішнього покоління без шкоди для майбутніх, що прямо корелює з цілями сталого розвитку ООН до 2030 року [9].

Сталий розвиток місцевого самоврядування в сучасних реаліях слід розглядати крізь призму теорії адаптивного врядування. На відміну від статичних моделей управління, адаптивне врядування передбачає здатність муніципальних інституцій

до самоорганізації в умовах невизначеності. Трансформація муніципального права в умовах воєнного стану – це не лише зміна процедур, а зміна самої філософії взаємодії «влада-громада», де остання стає суб'єктом безпекової політики. У той же час, автори статті цілком погоджуються з думкою Д. Тернецького, який стверджує, що визначеність конституційних прав проявляється у внутрішніх і зовнішніх межах, маючи вертикальний та горизонтальний «ефект». Внутрішні межі позначають зміст та обсяг конституційних прав, зовнішні межі – засвідчують легітимне втручання держави у простір індивідуально свободи людини з метою забезпечення блага та необхідної безпеки [12].

Важливим аспектом є імплементація положень Європейської хартії місцевого самоврядування. Попри війну, Україна продовжує дотримуватися принципу субсидіарності, що вимагає розширення фінансової та адміністративної автономії громад. О. Бориславська та Н. Романова зазначають з цього приводу, що сталість децентралізації залежить від того, наскільки конституційні гарантії самоврядування відповідають реальним можливостям громад здійснювати управління власними ресурсами [6]. Це створює необхідність у розробці нових муніципальних кодексів та стратегій, які б враховували ризики поствоєнного відновлення.

Сучасний етап сталого розвитку територіальних громад нерозривно пов'язаний із цифровізацією. Впровадження інструментів електронної демократії (e-participation) дозволяє муніципалітетам зберігати зв'язок із мешканцями, незалежно від їхнього фактичного місця перебування, що є критично важливим для інтеграції ВПО. Цифрова стійкість стає фундаментом для прозорого відновлення інфраструктури та залучення міжнародних інвестицій.

Міжнародний досвід, зокрема аналітичні звіти ОЕСР, вказує на те, що майбутнє локальної демократії залежить від ефективності поєднання цифрових інструментів із традиційними формами залучення громадян [8]. Колаборативне врядування (collaborative governance) у часи глобальних потрясінь виявляється найбільш адаптивною моделлю, оскільки воно базується на мережевій взаємодії влади, бізнесу та громадського сектору [14].

Практична реалізація реформи децентралізації в Україні після 2022 року продемонструвала зміну парадигми: від простого розширення повноважень до формування стійкості (resilience) як ключової

якості муніципальної системи [3; 4]. Громадські ініціативи у цьому контексті виступають як «соціальний клей», як вже зазначалось, що забезпечує згуртованість громади та її здатність до швидкого відновлення після зовнішніх шоків.

Стратегічне планування на місцях має враховувати не лише поточні потреби, а й довгострокові цілі сталого розвитку. Це вимагає від органів місцевого самоврядування створення інклюзивного середовища, де кожна громадська ініціатива може отримати ресурсну підтримку та стати частиною загального муніципального проєкту [4].

Громадські ініціативи виступають як основний ресурс формування соціального капіталу. У період 2022–2025 років ми спостерігаємо феномен «горизонтальної мобілізації», коли волонтерські об'єднання та локальні активісти виконують функції, які тимчасово не можуть забезпечити органи влади. М. О. Баймуратов акцентує увагу на тому, що громадянське суспільство в Україні перейшло від ролі «контролера» до ролі «співучасника» муніципального менеджменту (табл. 1) [5].

Активно обґрунтовується позиція, що громадські ради мають стати не просто дорадчими органами, а суб'єктами з правом вето на рішення, що стосуються екологічної безпеки та архітектурного вигляду міст.

Цифрова трансформація в Україні (проєкт «Дія», платформа «DREAM») інтегрує громадський контроль безпосередньо в технологічний стек управління. Дослідники зазначають, що цифровізація – це інструмент інклюзії, який дозволяє залучити до управління громадою тих мешканців, які вимушено покинули свої домівки. Це створює модель «громади без кордонів», де сталий розвиток забезпечується мережевим інтелектом.

Міжнародний досвід (OECD) підкреслює, що сталі муніципалітети майбутнього – це «Smart Communities», де дані використовуються для предиктивного аналізу криз [15]. Колаборативне врядування, згідно з дослідженнями К. Емерсона, дозволяє створювати «режим стійкості», за якого будь-яка зовнішня загроза стає стимулом для інноваційного розвитку локальних систем [14].

Окрему увагу слід приділити нормативно-правовому забезпеченню стійкості громад. Важливим є аналіз Закону України «Про основи державної регіональної політики» та його оновлених положень щодо відновлення. Варто погодитись з пози-

Таблиця 1

Форми взаємодії влади та громадськості в умовах відновлення

Форма взаємодії	Сутність механізму	Очікуваний результат для громади
Громадська експертиза	Моніторинг проєктів відновлення	Прозорість використання донорських коштів
Бюджет участі (цифровий)	Розподіл частини бюджету мешканцями	Підвищення довіри до місцевої влади
Муніципальний краудфандинг	Спільне фінансування локальних об'єктів	Формування почуття власності (ownership)

цією А. Ткачука, який ще у довоєнний час аналізував поняття «стійкість громади» та визначив три основних її «кита», на яких вона базується – три «Е»: Економіка, Екологія, Енергонезалежність [13]. Громадські ініціативи у сфері енергоефективності та створення кооперативів є прикладом того, як локальна активність вирішує глобальні сучасні завдання сталого розвитку.

Цифровізація інструментів громадської участі у воєнні роки дозволила зберегти керованість громад навіть в умовах релокації значної частини населення. Це підтверджує тезу про те, що громадянське суспільство є гнучким ресурсом, який доповнює формальні структури самоврядування.

Сталий розвиток місцевого самоврядування в сучасних наукових дискусіях розглядається не лише як екологічна чи економічна категорія, а як здатність муніципальної системи до самовідновлення. Сталість громади – це динамічна рівновага між запитами громадянського суспільства та ресурсними можливостями місцевої влади. У цьому контексті громадські ініціативи виступають як «соціальний капітал», що конвертується в реальні управлінські рішення.

Методологія дослідження сталого розвитку в умовах децентралізації базується на принципі інклюзивності. Це означає, що будь-яка стратегія розвитку громади, розроблена без участі громадських об'єднань, априорі є нежиттєздатною, оскільки не має підтримки «на місцях». Досвід 2022–2025 років показав, що громади з високим рівнем залученості мешканців (наприклад, через інститут старост та громадські ради) продемонстрували значно вищу ефективність у розподілі гуманітарної та донорської допомоги.

Одним із найдієвіших інструментів забезпечення сталого розвитку є бюджет участі (громадський бюджет). Попри виклики воєнного стану, у 2024–2025 роках спостерігається трансформація цього інструменту: від «проектів благоустрою» до «проектів безпеки та енергонезалежності». Цифровізація громадських бюджетів через платформу «e-DEM» дозволила залучити до голосування навіть тих членів громад, які тимчасово перебувають за кордоном.

Важливим аспектом сталого розвитку є підзвітність влади. В умовах масштабної відбудови України (Plan Ukraine 2024-2027) роль громадських ініціатив у моніторингу закупівель стала вирішальною. Система «DREAM» (Digital Restoration Ecosystem for Accountable Management) інтегрує громадський контроль безпосередньо в цикл відновлення об'єктів інфраструктури. Громадська експертиза проектів відновлення дозволяє уникнути помилок планування та забезпечує відповідність відбудови принципу «build back better». Це створює умови для довгострокової інвестиційної привабливості територій, що є базовою ознакою сталого розвитку.

Заслугує всібічної уваги міжнародний досвід та євроінтеграційний вектор адаптація українського законодавства до стандартів ЄС. Це, безумовно, вимагає посилення ролі асоціацій місцевого самоврядування. Так, у 2025 році було ініційовано низку проектів трансграничного співробітництва, де громадські організації виступають прямими реципієнтами грантів від Європейського Комітету регіонів. Західний досвід (зокрема Польщі та країн Балтії) свідчить, що сталий розвиток муніципалітетів безпосередньо залежить від активності неурядових організацій (NGO).

Варто торкнутися і понять «соціальний капітал» та «волонтерський рух» в контексті фундаменту муніципальної стійкості. У сучасній науковій літературі соціальний капітал розглядається як сукупність ресурсів, доступних індивідам завдяки їхній участі в соціальних мережах та спільній діяльності. Для місцевого самоврядування соціальний капітал є тим ресурсом, який дозволяє громаді ефективно функціонувати навіть за умов обмеженого фінансування/ Долонтерські ініціативи 2022–2025 років продемонстрували здатність громадянського суспільства брати на себе функції держави та місцевої влади у критичні моменти, що фактично врятувало муніципальну систему від колапсу.

Трансформація волонтерства з гуманітарної допомоги у системну участь у житті громади стала ключовим фактором сталого розвитку. Сьогодні волонтерські хаби часто перетворюються на громадські центри, які займаються стратегічним плануванням. У 2025 році було зафіксовано, що майже половина територіальних громад України інтегрували представників волонтерських організацій до робочих груп із розробки Стратегій розвитку до 2030 року.

До механізмів соціальної згуртованості в умовах децентралізації варто віднести спільне бюджетування соціальних послуг та інституціоналізацію діалогових платформ. Таким чином громадські організації стають надавачами соціальних послуг за кошти місцевих бюджетів, що підвищує якість сервісу та знижує корупційні ризики [11], створюючи «Простори солідарності» у громадах, де мешканці, влада та бізнес спільно вирішують питання безпеки та відновлення.

Важливим елементом, що забезпечує обсяг та глибину нашого дослідження, є аналіз цифрової партисипації. Протягом 2023–2025 років Україна стала світовим лідером у впровадженні GovTech рішень на місцевому рівні. Сталий розвиток сьогодні неможливий без інклюзивного доступу до прийняття рішень через цифрові платформи. Впровадження систем «Smart City» та «Smart Village» дозволяє автоматизувати збір пропозицій від громадян, що скорочує час реагування місцевої влади на запити суспільства. Зокрема, використання технологій блокчейн для голосування за проекти бюджету участі у 2024-25 роках значно підвищило рівень довіри населення до результатів конкурсів.

Варто приділити увагу й економічній складовій громадських ініціатив – краудфандингу та муніципальному розвитку. Тобто, можна стверджувати, що сталий розвиток має чіткий економічний вимір. Громадські ініціативи часто виступають ініціаторами створення муніципальних інноваційних кластерів. У 2025 році спостерігається тенденція до використання краудфандингових платформ для фінансування локальних інфраструктурних проєктів, де громада виступає співінвестором разом із бюджетом. Такий підхід забезпечує не лише фінансування, а й «почуття власності» (ownership) у мешканців громади. Об'єкт, побудований за участі коштів громадян, краще зберігається та ефективніше експлуатується, що є прямим внеском у сталість територіального розвитку.

Наведемо декілька практичних кейсів взаємодії громадянського суспільства та самоврядування (2022–2025 рр.). Аналіз реального сектору муніципального управління дозволяє виокремити успішні моделі, які стали еталонними для реформи децентралізації в умовах кризи.

Кейс 1. Цифрова стійкість та мобілізація ресурсів (на прикладі Львівської ТГ). Львівська громада у 2023–2025 роках продемонструвала модель «відкритого муніципалітету», де громадські ініціативи інтегровані в систему прийняття рішень через цифрові панелі моніторингу. Використання цифрових панелей моніторингу допомогло дозволило громадам автоматизувати велику кількість запитів, що відповідає глобальним трендам e-participation, які описуються в аналітиці ОЕСР [16], та забезпечує виконання вимог щодо прозорості відновлення, закладених у оновленому законодавстві про регіональну політику [1]. Це приклад того, як громадська ініціатива перетворюється на сталий інституційний механізм.

Кейс 2. Партисипативне планування у деокупованих громадах (Буча, Ірпінь). У 2024–2025 роках у містах Буча та Ірпінь було впроваджено механізм «партисипативного планування», де мешканці не просто погоджували готові проєкти відбудови, а виступали співавторами архітектурних концепцій. Такий підхід дозволив уникнути конфліктів щодо забудови та забезпечив відповідність нових просторів реальним потребам громади, що є фундаментальною умовою сталого розвитку. Процес залучення мешканців до обговорення містобудівних проєктів у 2023–2024 рр. базувався на нормах Постанови КМУ № 926, яка робить громадські слухання обов'язковим елементом затвердження документації. Практика довела, що участь громадськості знижує рівень конфліктності при відбудові житлового сектору, що підтверджується моніторинговими звітами ПРООН.

Кейс 3. Енергонезалежність як ініціатива «знизу». Створення енергетичних кооперативів та встановлення сонячних панелей на лікарнях за

ініціативи місцевих активістів стало прикладом реалізації концепції стійкості (resilience). Такі ініціативи є фундаментом безпеки громади в умовах енергетичного дефіциту, що цілком відповідає цілям Маніфесту сталого розвитку територіальних громад [9].

У той же час варто зазначити бар'єри та ризики інтеграції громадських ініціатив у систему місцевого самоврядування. Попри значні успіхи, процес залучення громадянського суспільства до управління стикається з низкою деструктивних факторів. Науковий аналіз 2025 року дозволяє класифікувати ці бар'єри на три групи: інституційно-правові бар'єри, ресурсна дефіцитність, криза довіри та «імітація участі». Так, щодо інституційно-правових бар'єрів, то, незважаючи на прогрес, законодавство України досі містить колізії щодо статусу громадських рад та обов'язковості врахування їхніх рішень. Часто громадські слухання мають лише дорадчий характер, що створює, на превеликий жаль, ілюзію участі без реального впливу на бюджетний процес. Щодо ресурсної дефіцитності, то тут основний сенс у тому, що малі територіальні громади часто не мають достатнього людського капіталу для написання грантових заявок або професійного моніторингу закупівель. Це створює «розрив участі» між великими містами та сільськими громадами.

Криза довіри та «імітація участі» викликає ризик створення «кишенькових» громадських організацій при органах влади, що нівелює саму суть громадського контролю. Можна навести чимало прикладів, коли громадські ініціативи використовувалися як інструмент політичного піару, а не реальних змін.

Наведемо деякі стратегічні рекомендації щодо посилення ролі громадскості в сталому розвитку. Для досягнення цілей сталого розвитку місцевого самоврядування у 2026–2030 роках необхідно, на думку авторів статті, впровадити певні кроки на законодавчому рівні, на рівні громад та у сфері освіти. А саме: на законодавчому рівні закріпити механізм прямої демократії (місцеві референдуми, електронні волевиявлення) з юридично зобов'язуючими наслідками для місцевих рад. На рівні громад впровадити посаду «офіцера з громадської участі» в апаратах рад, який би забезпечував комунікаційний місток між активістами та чиновниками. У сфері освіти – створити муніципальні школи громадянської освіти для мешканців, щоб підвищити рівень їхньої компетенції у питаннях місцевого бюджету та права.

Зрозуміло, що сталий розвиток – це не кінцева точка, а процес постійної адаптації. У цьому контексті громадянське суспільство виступає як би «датчиком», який вчасно сигналізує про системні помилки в управлінні громадою.

Висновки. У результаті проведеного дослідження ролі громадських ініціатив у забезпеченні сталого розвитку місцевого самоврядування в умовах децентралізації (2022–2025 рр.) сформульо-

вано наступні теоретичні узагальнення та практичні рекомендації.

1. Переосмислено теоретичну парадигму взаємодії влади та суспільства. Доведено, що в умовах сучасних викликів сталий розвиток територіальної громади не може розглядатися лише через призму економічних показників чи адміністративної ефективності. Він є похідним від рівня «соціальної згуртованості» та активності громадських ініціатив. Громадянське суспільство в період 2022–2025 років фактично перетворилося на ключового суб'єкта муніципального управління, забезпечуючи гнучкість та адаптивність місцевого самоврядування в екстремальних умовах.

2. Ідентифіковано трансформацію інструментів партисипації. Встановлено, що цифровізація (e-governance) стала не просто технічним допоміжним засобом, а фундаментом нової моделі «цифрової демократії». Використання систем електронних петицій, бюджетів участі та платформ на кшталт «DREAM» дозволило залучити до процесів відновлення широкі верстви населення, включаючи внутрішньо переміщених осіб та закордонну діаспору. Це сприяло формуванню «почуття власності» у громадян щодо муніципальних проєктів, що є базовим принципом сталого розвитку.

3. Обґрунтовано роль громадського контролю як антикорупційного запобіжника. Дослідження показало пряму кореляцію між рівнем залученості громадських організацій до моніторингу місцевих бюджетів та ефективністю відбудови територій. У громадах, де діють активні наглядові ради та антикорупційні ініціативи, спостерігається вищий рівень довіри з боку міжнародних інвесторів та донорів. Це підтверджує тезу, що громадський сектор є гарантом прозорості та підзвітності в системі місцевого самоврядування.

4. Виявлено та систематизовано ключові бар'єри. Незважаючи на позитивну динаміку, основними перешкодами для повноцінної інтеграції громадських ініціатив залишаються: фрагментарність нормативно-правового регулювання, інерція адміністративного апарату на місцях та ризики «імітаційної демократії». Подолання цих бар'єрів потребує не лише законодавчих змін, а й інвестицій у «громадянську грамотність» населення та створення інституційних комунікаційних майданчиків («центрів діалогу») у кожній громаді.

5. Визначено стратегічні перспективи. Подальший розвиток місцевого самоврядування має базуватися на принципі синергії, де органи влади делегують частину повноважень у сфері надання соціальних та культурних послуг громадському сектору. Це дозволить оптимізувати бюджетні видатки та підвищити якість життя мешканців. Сталий розвиток у поствоєнний період буде можливим лише за умови переходу від моделі «управління для громади» до моделі «управління разом із громадою».

Отримані результати аналізу досвіду самоорганізації українського суспільства у воєнний час (2022–2025 роки) можуть бути використані як модель для реформування місцевого самоврядування в інших країнах, що перебувають у стані трансформації чи відновлення. На повному підґрунті можна стверджувати, що роль громадських ініціатив у забезпеченні сталого розвитку місцевого самоврядування в Україні протягом 2022–2026 років стала визначальною, а «громадська стійкість» стала первинною щодо «адміністративної стійкості» в екстремальних умовах. Громадянське суспільство трансформувалося з протестного руху в конструктивного партнера влади, що підтверджується створенням тисяч горизонтальних мереж взаємодії. Цифровізація партисипативних інструментів дозволила подолати географічні обмеження та залучити до управління громадами ВПО та біженців, що зміцнило соціальний капітал. Сталий розвиток громад у поствоєнний період безпосередньо залежить від рівня прозорості та підзвітності, які забезпечуються через механізми громадського контролю та антикорупційного моніторингу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територіальних громад» від 09.07.2022 № 2389-IX. *Офіційний вісник України*. 05.08.2022.
2. Баймуратов М. О., Наумкіна С. М. (2021). Роль органів місцевого самоврядування у формуванні парадигми ювенальної превенції в територіальній громаді. Ювенальна юстиція: український дискурс: колективна монографія. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович. С. 206–264. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-276-0-1>
3. Баймуратов М. О., Кофман Б. Я., Наумкіна С. М. (2023). Організаційно-правова парадигма ювенальної превенції в територіальній громаді: роль органів місцевого самоврядування в її формуванні та реалізації в умовах миру та воєнного стану. *Juvenile policy as a component of supporting Ukraine's national security and defense (dedicated to the 53rd anniversary of the UN General Assembly adoption of the Declaration of the Rights of the Child and the 56th anniversary of the establishment of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs)* : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing». 552 p. С. 8-45.
4. Баймуратов М.О., Бочарова Н.В., Кофман Б.Я. (2022). Конституційно-правовий простір місцевого самоврядування України як складова частина Європейського правового простору локальної демократії. *The European dimension of modern legal science* : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing». 548 p. P. 26–56.
5. Баймуратов, М.М. (2024). Компетенція органів місцевого самоврядування України: трансформаційні зміни в умовах російсько-української війни. *Часопис Київського університету права*, № 2. С. 46–51. DOI: 10.36695/2219-5521.2.2024.7

6. Бориславська О., Романова, Н. (2021). Конституціоналізм в екстремальних умовах: відповіді загрозам територіальній цілісності та національній безпеці. *Український часопис конституційного права* / *Український часопис конституційного права*. № 3. С. 3-4.

7. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні : наук. доп. / [Шевченко О. В., Романова В. В., Жаліло Я. А. та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук Я. А. Жаліла (2020). Київ : НІСД. 153 с.

8. ДЗЮБА, І. (2024). Правове регулювання діяльності територіальних громад в Україні у період воєнного стану. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародна та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти» (ДДУВС, 15.03.2024). Частина I. С. 403–404. DOI: 10.31733/15-03-2024/1/403-404

9. Інформаційно-аналітичний бюлетень «Стратегія сталого розвитку України – 2030». <https://nbuviar.gov.ua/proekty/informatsiino-analitychniyvydannya/strategiya-stalogo-rozvitku-ukrain-2030>

10. Кохан, О.І. (2024). Боротьба з корупцією в органах місцевого самоуправління: правові передумови та шляхи подолання. *Науковий Вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. Вип. 82. Ч. 2. С. 182–187.

11. Примаченко, І.Ф. (2024). Зміна пріоритетів та інструментів соціально-економічного розвитку України в умовах війни. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів* : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (Одеса, 26 квітня 2024 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Фенікс. С 845-847. (1000 с.).

12. Терлецький, Д. (2021). Обмеження конституційних прав: теоретико-методологічні засади. *Український часопис конституційного права*. № 3. С. 5–12. <https://doi.org/10.30970/jcl.3.2021.1>

13. Ткачук, А. (2012). Місцеве самоврядування та децентралізація. Практичний посібник; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». Київ : ТОВ «Софія». 120 с.

14. Bouckaert Geert (2023). Building Collaborative Governance in Times of Uncertainty. (Editors: Xabier Barandiaran, Maria Jose Canel). Belgium, Leuven University Press. DOI: <https://doi.org/10.11116/9789461665058>

15. Building Smart Communities for the future. The National Academies of Sciences. Engineering. Medicine. <https://www.nationalacademies.org/read/2366>

16. Developing Ukraine through the improvement of regional and municipal government (2023). OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/a5a7939d-uk>.

REFERENCES:

1. Law of Ukraine No. 2389-IX. (2022, July 9). On amendments to some legislative acts of Ukraine regarding the principles of state regional policy and the policy of restoration of regions and territorial communities. *Official Gazette of Ukraine* (August 5, 2022).

2. Baimuratov, M. O., & Naumkina, S. M. (2021). Rol orhaniv mistsevoho samovriaduvannia u formuvanni paradyhmy yuvenalnoi preventsii v terytorialnoi hromadi [The role of local self-government bodies

in forming the paradigm of juvenile prevention in the territorial community]. In *Yuvenalna yustytysia: ukrain-skyi dyskurs* [Juvenile justice: Ukrainian discourse] (pp. 206–264). Bukaiev Vadym Viktorovych. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-276-0-1>

3. Baimuratov, M. O., Kofman, B. Ya., & Naumkina, S. M. (2023). Orhanizatsiino-pravova paradyhma yuvenalnoi preventsii v terytorialnii hromadi: rol orhaniv mistsevoho samovriaduvannia v yii formuvanni ta realizatsii v umovakh myru ta voiennoho stanu [Organizational and legal paradigm of juvenile prevention in the territorial community: the role of local self-government bodies in its formation and implementation in conditions of peace and martial law]. In *Juvenile policy as a component of supporting Ukraine's national security and defense* : Scientific monograph (pp. 8–45). Baltija Publishing.

4. Baimuratov, M. O., Bocharova, N. V., & Kofman, B. Ya. (2022). Konstytutsiino-pravovyi prostir mistsevoho samovriaduvannia Ukrainy yak skladova chastyna Yevropeiskoho pravovoho prostoru lokalnoi demokratii [Constitutional and legal space of local self-government of Ukraine as an integral part of the European legal space of local democracy]. In *The European dimension of modern legal science* : Scientific monograph (pp. 26–56). Baltija Publishing.

5. Baimuratov, M. M. (2024). Kompetentsiia orhaniv mistsevoho samovriaduvannia Ukrainy: transformatsiini zminy v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny [Competence of local self-government bodies of Ukraine: transformational changes in the conditions of the Russian-Ukrainian war]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava* [Kyiv University of Law Journal], (2), 46–51. <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2024.7>

6. Boryslavska, O., & Romanova, N. (2021). Konstytutsionalizm v ekstremalnykh umovakh: vidpovidi zahrozam terytorialnii tsilisnosti ta natsionalnii bezpetsi [Constitutionalism in extreme conditions: responses to threats to territorial integrity and national security]. *Ukrainian Journal of Constitutional Law*, (3), 3–4. <https://doi.org/10.30970/jcl.3.2021.1>

7. Shevchenko, O. V., Romanova, V. V., & Zhalilo, Ya. A. (Eds.). (2020). Detsentralizatsiia i formuvannia polityky rehionalnoho rozvytyky v Ukraini : nauk. dop. [Decentralization and formation of regional development policy in Ukraine: scientific report]. NISS.

8. Dziuba, I. (2024, March 15). Pravove rehulivannia diialnosti terytorialnykh hromad v Ukraini u period voiennoho stanu [Legal regulation of the activities of territorial communities in Ukraine during the period of martial law]. In Materials of the VIII International Scientific and Practical Conference "International and National Security: Theoretical and Applied Aspects" (Part I, pp. 403–404). Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. <https://doi.org/10.31733/15-03-2024/1/403-404>

9. Strategy of Sustainable Development of Ukraine – 2030. *Information and analytical bulletin*. <https://nbuviar.gov.ua/proekty/informatsiino-analitychniyvydannya/strategiya-stalogo-rozvitku-ukrain-2030>

10. Kokhan, O. I. (2024). Borotba z koruptsiieiu v orhanakh mistsevoho samovriaduvannia: pravovi perydumovy ta shliakhy podolannia [Fight against corruption in local self-government bodies: legal prerequisites and

ways to overcome]. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, 82(2), 182–187.

11. Prymachenko, I. F. (2024, April 26). Zmina pryoritetiv ta instrumentiv sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy v umovakh viiny [Changing priorities and instruments of socio-economic development of Ukraine in war conditions]. In S. V. Kivalov (Ed.), *European guidelines for the development of Ukraine* : scientific and practical dimension in the conditions of military challenges (pp. 845–847). Feniks.

12. Terletskyi, D. (2021). Obmezhennia konstytutsiinykh prav: teoretyko-metodolohichni zasady [Limitation of constitutional rights: theoretical and methodological principles]. *Ukrainian Journal of Constitutional Law*, (3), 5–12. <https://doi.org/10.30970/jcl.3.2021.1>

13. Tkachuk, A. (2012). Mistseve samovriaduvannia ta detsentralizatsiia. Praktychnyi posibnyk [Local self-government and decentralization. Practical guide]. Sofiia.

14. Bouckaert, G. (2023). Building Collaborative Governance in Times of Uncertainty (X. Barandaran & M. J. Canel, Eds.). Leuven University Press. <https://doi.org/10.11116/9789461665058>

15. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. (2023). Building Smart Communities for the Future. <https://www.nationalacademies.org/read/2366>

16. Developing Ukraine through the improvement of regional and municipal government (2023). OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/a5a7939d-uk>.

The role of civic initiatives in ensuring sustainable development of local self-government under decentralization

Naumkina Svitlana Mykhailivna

Doctor of Political Sciences, Professor,
Head of the Department of Political
Sciences and Law
State Institution “South Ukrainian
National Pedagogical University
named after K. D. Ushinsky”
Staroportofrankivska str., 26,
Odesa, Ukraine
ORCID: 0000-0002-1125-647X

Shchvets Svitlana Leonidivna

Candidate of Political Sciences, Associate
Professor,
Associate Professor at the Department
of Political Sciences and Law
State Institution “South Ukrainian
National Pedagogical University
named after K. D. Ushinsky”
Staroportofrankivska str., 26,
Odesa, Ukraine
ORCID: 0000-0002-2886-1537

The article provides a comprehensive theoretical and practical analysis of the impact of civic initiatives on the sustainable development of territorial communities in Ukraine during the period of 2022–2025. The study emphasizes that under the legal regime of martial law, the traditional model of municipal management has undergone significant transformations, shifting towards «collaborative governance» and network interaction between local authorities and the public.

The author argues that social cohesion and civic activity are fundamental factors in ensuring the resilience of the municipal system. Particular attention is paid to the concept of «3 E's» (Economy, Ecology, Energy Independence) as a basis for the post-war recovery of communities. The research identifies that digital transformation (e-participation) serves as a key tool for social inclusion, allowing both residents and internally displaced persons to participate in decision-making processes regardless of their physical location.

The legal status of public councils and their role in the monitoring of reconstruction projects are analyzed. Based on the study of recent Ukrainian legislation and OECD recommendations, the author proves that the transparency of local self-government directly correlates with the level of involvement of the non-governmental sector. The article concludes that the transition from a «survival model» to «sustainable development» is possible only through the synergy of institutional decentralization and bottom-up civic initiatives. The practical significance of the results lies in the possibility of their application for adjusting regional development strategies and improving the regulatory framework for public participation in municipal management.

Key words: *civil society, local self-government, decentralization, sustainable development, region, civic (public) initiatives, territorial community, municipal management, social capital, social activity, local strategies, local development, digital democracy, national security.*

Дата першого надходження статті до видання: 16.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.04.2026